

Comentari de text: Friedrich Nietzsche i la Genealogia de la Moral

La rebel·lió dels esclaus en la moral comença quan el ressentiment mateix es torna creador i engendra valors: el ressentiment d'aquells éssers als quals els està vedada la veritable reacció, la reacció de l'acció, i que es rescabalen únicament amb una venjança imaginària. Mentre que tota moral noble neix d'un sí triomfant dit a si mateix, la moral dels esclaus diu no, ja d'entrada, a un «a fora», a un «altre», a un «no-jo»; i aquest no és el que constitueix la seva acció creadora. Aquesta inversió de la mirada que estableix valors –aquest necessari adreçar-se cap a fora en lloc de tornar-se cap a si mateix– forma part precisament del ressentiment: per sorgir, la moral dels esclaus necessita sempre primer un món oposat i extern, necessita, parlant fisiològicament, estímuls exteriors per a poder actuar en absolut –la seva acció es, d'arrel, reacció.

Friedrich Nietzsche. *La genealogia de la moral*

Sèrie 4 (Tribunal ordinari. Setembre 2001)

1. Expliqueu breument la idea principal del text. [2 punts]

Aquest text de Friedrich Nietzsche (1844-1900) conté resumida la seva teoria sobre l'origen dels valors morals. Segons l'autor, els valors morals, tal i com els coneixem, sorgirien del ressentiment, d'un moviment de reacció per part dels febles, dels qui són incapaços de crear veritables i propis valors morals (un "sí triomfant dit a si mateix") i per comptes d'això es limiten a negar els valors dels altres (dels qui tenen una moral noble). El ressentiment, el "no", la incapacitat de crear valors autèntics, doncs, estarien a l'origen del procés reactiu que dona lloc a la moral dels esclaus. S'és esclau perquè, en definitiva, no hi ha capacitat (valor) per a ser creador.

2. A quina època de la història de la filosofia pertany aquest text? Relacioneu-lo amb alguna característica pròpia del pensament d'aquesta època. [3 punts]

Aquest text té per marc la filosofia germànica i anglosaxona de la segona meitat del segle XIX i fins tot qüestiona la tradició occidental des dels seus orígens socràtics, platònics i cristians. Sovint s'ha situat Nietzsche (conjuntament amb Marx i Freud) en el que s'anomena la "filosofia de la sospita" perquè tots tres autors posen en crisi els fonaments de la tradició occidental. Es pot "sospitar" sobre una societat que, malgrat el seu aparent progrés material, és incapaç de repartir amb justícia la riquesa que produeix (Marx), es manté sobre la repressió sexual (com denuncia Freud) i és profundament incapaç d'estimar la vida (o "nihilista", com en dirà Nietzsche). La filosofia de la sospita és només una expressió, més o menys

afortunada, que s'usa per tal d'agrupar tres pensadors prou diferents, però tots tres tenen en comú el fet de considerar que la funció de la filosofia és la "crítica". El filòsof tindria per a Marx, Nietzsche i Freud la funció d'investigar en aquells àmbits en què regna un aparent acord i desvelar les ficcions sobre les qual s'assenten les suposades veritats.

De fet, tota la *Genealogia de la moral* es pot llegir, en primera instància, com una resposta a les teories genètiques de l'escola psicològica anglesa i de l'amic de Nietzsche Paul Ree. Però, més en profunditat, els adversaris contra els qual reacciona Nietzsche són els qui han subordinat la vida (la capacitat de crear) a les Idees (teòriques i, per tant, finalment mortes). Hom pot "sospitar" que sota la nostra tradició no hi ha altra cosa que la repressió de la vida –i del cos– en nom de la "veritat" i la "moral".

Els adversaris de Nietzsche són el platonisme, el cristianisme, Kant i els utilitaristes: en definitiva tots els qui cerquen el sentit de la vida fora de la vida. Però l'estudi genealògic no es planteja explicar "un temps" (cronològic), sinó una mentalitat (la dels negadors de la vida). En aquest sentit la "genealogia" no és la "història" i fins i tot en resultaria el seu contrari. En la història els fets ja han passat, en la genealogia –en canvi– el passat, les seves dèries i la seva angoixa, resten vius de la mateixa manera que en nosaltres hi ha la petja dels nostres ancestres. La pregunta d'un genealogista no és, per exemple, "qui era Plató?" (qüestió històrica i erudita), sinó "com la mentalitat del platonisme continua viva ara entre nosaltres a Occident?".

El genealogista s'adona que "el ressentiment s'ha tornat creador" quan veu que són les Idees platòniques i no el joc argumentatiu i gratuït de la sofística el que continua determinant el nostre present trist. El genealogista és capaç d'adonar-se de fins a quin punt ha estat, a més, la moral dels esclaus (el cristianisme com a religió d'esclaus marginats al món antic) la que ha determinat el naixement de la filosofia idealista.

Els filòsofs d'arrel idealista han instal·lat a Europa una mentalitat passiva, subordinant la vida a les idees; pretenen reprimir la capacitat creadora, (el poder de la vida) i, en aquest sentit, porten a terme el que al text s'anomena una "venjança imaginària". És la por i el ressentiment contra la vida i contra el poder creador el que, paradoxalment, els fa convertir-se en teòrics. Converteixen la seva por –o la seva incapacitat– per a la creació en "teoria". Fan teoria perquè no gosen viure.

Això no obstant, tant per la novetat del seu plantejament com per la indiscutible influència que aquest tractat va tenir en la filosofia del segle XX, és més fàcil posar en relació aquest text amb el pensament posterior que no pas amb el contemporani o immediatament anterior. En certa manera Nietzsche tanca un període (el que s'havia iniciat amb Sòcrates i Plató que posaven la moral i les idees per sobre de la vida) i n'enceta un altre en què el problema del cos i el del desig ja no poden ser obviats.

Per fer-nos càrrec d'aquesta lligam, n'hi ha prou que ens fixem en el significat i intenció de la primera paraula del títol: *genealogia*. S'anomena així la part de la història que estudia els orígens i es dona per sobreentès que en els orígens hi ha el secret d'allò que posteriorment hem arribat a ser. Per a Nietzsche estudiar la genealogia de la moral és acostar-nos a l'origen de la nostra misèria. Nietzsche no vol identificar un origen històric, localitzable cronològicament, sinó un origen conceptual, una explicació que ens ajudi a entendre'ns, que faci llum a la nostra situació present. Vol fer-nos entendre com hem arribat a pensar com pensem, què hi ha en l'origen de les nostres concepcions. Si ens preguntem per què l'home no és

creador cal buscar la resposta en la nostra tradició que ha reprimat la vida per tal de fer donar lloc a les idees, a la teoria que reflecteix la nostra mala consciència.

Fruit de la nova orientació que Nietzsche dona a la filosofia, revaloritzant el cos i donant un "sí a la vida", en el segle XX sorgí una nova manera de mirar cap als orígens. Podríem dir que Nietzsche és el pare de pensadors com Martin Heidegger o Michel Foucault, que vindrien a ser els seus hereus més coneguts. Tot i les diferències que certament distancien aquests filòsofs, en tots ells hi podem trobar aquest interès per la genealogia (no per la història cronològica) i per la superioritat de la vida per sobre de les Idees que ja detectem de manera clara en la *Genealogia de la moral* nietzschiana. Heidegger recull de Nietzsche una reflexió sobre la força (que ell veia vinculada a la tècnica) com a instància que no podia vincular-se només a un concepte sinó que eleva el "poder" a una praxi de dimensió planetària. Foucault per la seva banda estudià la història de la sexualitat i el naixement del concepte d'home en la modernitat, mostrant que no sempre el cos havia estat reprimat com en les societats modernes i que era precisament l'humanisme i les restriccions conceptuals que aquest concepte imposava (la faramalla teòrica al voltant del mot "home") allò que ens impedeix gaudir humanament.

3. Expliqueu els dos conceptes de moral que es desprenen d'aquest text. [3 punts]

En aquest text s'oposen clarament dos models morals que, en nomenclatura nietzschiana, podem anomenar la moral d'esclaus i la moral noble. La "moral noble", afirmativa, que "neix d'un sí triomfant dit a si mateix" s'oposa a la concepció del món pròpia del nihilisme que, com diu el text, constitueix: "la moral dels esclaus [que] diu no, ja d'entrada, a un «a fora», a un «altre», a un «no-jo»". La veritable moral, de fet, és la noble, la moral afirmativa, del sí, de l'acció, creadora de valors. Justament el que denuncia Nietzsche de l'altre model moral és la seva incapacitat per dictar-se la pròpia norma, per crear-se els propis models de conducta. L'esclau es limita a rebutjar el que fa el noble i de tot el seu rebuig en fa una norma moral.

D'aquest mecanisme de rebuig en sorgiran, segons Nietzsche, els valors fonamentals de la moral que ha acabat triomfant al món occidental, i que podem identificar amb la moral socràtica, platònica i cristiana. Aquests codis moral s'han sobre l'apologia de la feblesa no pas perquè creguin que la feblesa és realment un bé sinó perquè la por a crear és la característica de qui defensa aquesta pauta de conducta moral.

La contraposició entre els dos models morals serveix al filòsof alemany per detectar, en l'origen de la moral, en l'estadi noble de la moral, una identificació descriptiva entre la bondat i la força, d'una banda, i entre la maldat i la feblesa, de l'altra. El món no es divideix en "bons" i "dolents" des del punt de vista moral sinó entre els creadors, els que estimen la vida (bons) i els nihilistes que la denigren i la volen subordinar a les idees.

"Noble" és qui no té por i és capaç de dir sí a la vida. O en altres paraules, la noblesa és un estadi en què la "moral" no és encara un concepte, ni encara menys una teoria. D'aquest estadi, on no es pot dir que existeixin encara judicis morals sinó meres descripcions de caràcter, s'hauria passat a una inversió (perversió) de les identitats (ara el bo seria dolent i el dolent bo) que hauria desembocat en la nostra concepció de la virtut associada a la feblesa i el pecat associat a l'exercici de la força. La moral que patim (repressora, incapaç de fer-nos feliços...) hauria nascut de la repressió de la vida.

4. Quina vigència creieu que pot tenir avui el contingut d'aquest text? [2

punts]

La vigència d'aquest text és total si tenim en compte que la seva intenció és sobretot donar-nos una interpretació que faci llum sobre la nostra concepció present dels valors morals. En aquest sentit, mentre la nostra continuï essent una concepció moral d'arrel cristiana, que reprimeix el cos i que ens fa sentir culpables pel plaer que gaudim, el text de Nietzsche continuarà suggerint-nos moltes coses.

Com a mínim en el text se'ns ofereixen dos motius de reflexió: d'una banda Nietzsche ens convida a pensar fins a quin punt "fer teoria" ens consola de la nostra impotència per a viure creativament i per a canviar un món de valors tristos. La teoria seria així l'expressió del nostre ressentiment. Però, a més, d'altra banda al text hi ha implícita una reflexió sobre els límits de la història, que ell vol reelaborar amb el mètode genealògic.

Un dels trets que distingeix la història de la genealogia és justament la potència que aquesta segona té per descriure el passat sense sortir del present. Quan Nietzsche ens parla del procés que porta de la moral d'esclaus a la moral dels homes lliures ens està parlant alhora del passat i del present. Vet aquí la virtualitat de la genealogia. Ell no fa cap esforç per identificar històricament aquest pas moral. Més aviat sembla interessat a confondre'ns cronològicament, amb referències múltiples i imprecises. Però això no obstant ens queda clar que ens està parlant d'un procés identificable històricament. Potser, si Nietzsche no perd temps fent recerca històrica és, justament perquè no vol desviar-nos del que ha de ser el nostre interès fonamental: evitar la repetició d'aquest mateix procés de generació i degeneració de la moral en els nostres dies. Perquè cada dia som, podem ser, esclaus que destrueixin valors nobles per autoprotegir-se o homes lliures que creïn la norma moral que convé, d'acord amb principis de salut, de força, de benestar.